

Översyn av S:t Örjans skolor och ESS-gymnasiet

Elisabet Sjöberg

Innehållsförteckning

<u>SAMMANFATTNING.....</u>	<u>3</u>
BAKGRUND	5
GENOMFÖRANDE.....	6
KORT FORSKNINGSGENOMGÅNG	6
 <u>DEL 1. S:T ÖRJANS SKOLOR.....</u>	 <u>8</u>
BESKRIVNING AV S:T ÖRJANS VERKSAMHETER.....	8
KUNSKAPER OCH BETYG	11
INTÄKTER	12
ELEVANTALSUTVECKLING	13
PROBLEMOMRÅDEN.....	14
ÖVRIGA ÅSIKTER SOM KOM FRAM UNDER ÖVERSYNEN	16
JÄMFÖRELSE MED STADSDELARNAS SÄRSKILDA UNDERVISNINGSGRUPPER.....	17
 <u>DEL 2. ESS-GYMNASIET</u>	 <u>20</u>
BESKRIVNING AV ESS-GYMNASIETS VERKSAMHETER.....	21
KUNSKAPER OCH BETYG	23
INTÄKTER	24
ELEVANTALSUTVECKLING	25
PROBLEMOMRÅDEN.....	26
 <u>DEL 3 DISKUSSION OCH FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER.....</u>	 <u>29</u>
 <u>REFERENSLISTA.....</u>	 <u>33</u>

Sammanfattning

I samband med (SPO) del 2 gav kommunfullmäktige stadsledningskontoret i uppdrag att genomföra översyn av S:t Örjans skolor samt ESS-skolorna (ESS = elevstöd, socialtjänst och sjukhus). Syftet var att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller elevernas skolgång inom S:t Örjan samt mellan utbildningsnämnden, socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller skolgången för elever inom ESS-gymnasiet.

Huvudfrågan i SPO - utredningens slutrapport när det gäller S:t Örjans skolor berörde ansvarsfördelningen mellan S:t Örjans rektor och lokal grundskolerektor d.v.s. den skola som köper tjänster av S:t Örjan. Vem är det som bär ansvaret för den enskilde eleven och dess skolgång?

När det gäller ESS-skolorna (som numera kallas ESS-gymnasiet) var huvudfrågan att uppföljning och utvärderingsansvaret när det gäller skolgången för elever i HVB-hem och mellanvård är otydligt. SPO-utredningen konstaterar vidare att det inte finns någon samlad bild av den verksamhet som staden bedriver för dessa elever/ungdomar och hur den samlade måluppfyllelsen är.

Vårterminen 2005 hade S:t Örjans skolor undervisning i 42 undervisningsgrupper, spridda över staden för sammanlagt 384 elever. S:t Örjans skolor har en ojämn könsfördelning – andel flickor 20 % andel pojkar 80 %. Cirka 25 % av S:t Örjans elever är skrivna i andra kommuner, vilket innebär att S:t Örjan vårterminen 2005 hade elever från 22 av Stockholms kranskommuner. Platskostnad är i genomsnitt cirka 400 000 kr per/elev/år (inkl lokalkostnader).

Totalt omfattar ESS-gymnasiet år 2005 sammanlagt ca 450 elever, de allra flesta i gymnasieåldrarna, ca 10 % är grundskoleelever. Vårterminen 2005 undervisades cirka 300 elever i gymnasieåldrarna i institutionsvård, sjukhusundervisning eller i någon av ESS-gymnasiets egna utbildningsalternativ och cirka 100 elever på folkhögskolor eller hos andra externa utbildningsanordnare. I motsats till S:t Örjans skolor har ESS-gymnasiet en stor andel flickor, närmare bestämt är 60 % av eleverna flickor. Cirka 30 % av ESS-gymnasiets gymnasieelever kommer från andra kommuner. "Platskostnad" är i genomsnitt cirka 100 000 kr per/elev/år (exkl. lokalkostnader).

När det gäller S:t Örjans skolor visar denna översyn att otydligheter i ansvarsfördelningen mellan stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden är en följd av att enheten är ett rektorsområde. Ansvarsfrågan blir tydligare om S:t Örjan istället leds av en chef. I övrigt fann översynen inga otydligheter i ansvarsfördelningen mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden.

Översynen kan konstatera att det inte finns någon samlad bild av skolverksamheten för institutionsplacerade gymnasieungdomar. I översynen framkommer att uppföljning av skolgången helt saknas för de gymnasieelever som är placerade i de 17 institutioner inom staden som inte samarbetar med ESS-gymnasiet.

Översynen visar även på stora brister i ESS-gymnasiets uppföljning av elevernas skolgång. ESS-gymnasiet redovisar inte hur många elever som uppnår behörighet och hur stor andel av eleverna de utgör. Denna brist gäller såväl elever i de egna verksamheterna, elever i behandlingshem runt om i Sverige som elever i folkhögskola. Däremot är inte ansvarsfrågan otydlig. Det är ESS-gymnasiet som har uppföljningsansvaret för skolgången.

I rapporten framkommer att de kataloger som socialsekreterarna har att tillgå när de ska välja lämpligt behandlingshem för en ungdom så framgår inte om hur och i vilken utsträckning skolgången ordnas. Det är således troligt att socialsekreterare väljer behandlingshem utan att lägga större vikt vid kvaliteten i skolgången.

Det finns även brister i samarbetet inom stadsdelarna mellan skola och socialtjänst inför placering av grundskoleelever i institutioner och i uppföljning av elevernas skolgång.

Rapporten avslutas med förslag på åtgärder för S:t Örjan skolor samt ESS-gymnasiet.

Uppdrag, bakgrund och genomförande

I samband med beslut 050124 om stadens politiska organisation (SPO) del 2 gav kommunfullmäktige stadsledningskontoret i uppdrag att genomföra följande översyner för att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan:

1. utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller elevernas skolgång vid S:t Örjans skolor i enlighet med föredragande borgarrådets förslag.
2. mellan utbildningsnämnden, socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller skolgången för grundskoleelever och gymnasieelever som befinner sig på hem för vård och boende (HVB), mellanvårdsalternativ eller sjukhus och får anpassad undervisning via ESS-skolorna (ESS = elevstöd, socialtjänst och sjukhus).

Översynen har genomförts som ett projekt vid stadsledningskontoret, välfärd och utbildningsavdelningen. Uppdraget har utförts av Elisabet Sjöberg, utbildningsförvaltningen under ledning av Kersti Ruthström, SLK. Utredningen har pågått från april t.o.m. september 2005.

En referensgrupp har träffats vid tre tillfällen. Den har bestått av representanter för stadsdelsförvaltningarna; Monica Sonde - chef för stödenheten Skärholmen, Gunnar Ygberg - skolledare Bromma; för utbildningsförvaltningen Monica Söderman - skolsamordnare förvaltningsavdelningen, Kicki Tepphag-Ohlsson - samordnare uppdragsavdelningen; för socialtjänstförvaltningen Eva Sandberg verksamhetschef - kundorienterande verksamheter samt för stadsledningskontoret Staffan Halleskog - controller välfärd och utbildningsavdelningen.

Referensgruppen har haft möjlighet att påverka utredningens inriktning, innehåll i text och avslutande förslag.

Bakgrund

Utbildningsnämnden beslöt på sitt novembersammanträde 1999 att S:t Örjans specialenhet som funnits sedan 1968 skulle delas upp i två rektorsområden; ett grundskoleområde och ett rektorsområde med kombinerad grund- och gymnasieskola fr.o.m. 1 januari 2000. Grundskoleområdet fick benämningen S:t Örjans skolor och det kombinerade grund- och gymnasieområdet ESS-skolorna. Vidare beslöt nämnden att en rektor skulle tillsättas för respektive rektorsområde.

S:t Örjans skolor. S:t Örjans skolor är en intäktsfinansierad resultatenhet inom utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning. S:t Örjan riktar sig till grundskoleelever i behov av särskilt stöd. Rektorsområdet råder själva över vilka elever som tas emot, elevantal i grupperna etc. Stadsdelsnämnden/hemskolan respektive hemkommun beslutar om placering. Eleverna skrivs därefter in i S:t Örjans rektorsområde.

I SPO-utredningens slutrapport väcktes ett antal frågor vad gäller S:t Örjans skolor. Huvudfrågan när det gällde S:t Örjan berörde vilket ansvar S:t Örjans rektor har i förhållande till lokal grundskolerektor och skolpliktsansvaret.

ESS-skolorna/ESS-gymnasiet¹. ESS-gymnasiet är i likhet med stadens gymnasieenheter och vuxenutbildningsenheter en resultatenhet inom utbildningsförvaltningens utbildningsavdelning. ESS-gymnasiet erbjuder anpassad undervisning till elever, som befinner sig på HVB - institutioner (HVB = Hem för Vård och Boende), mellanvårdsalternativ (dagverksamhet) eller sjukhus i Stockholm. ESS-gymnasiet har begränsat inflytande över vilka elever som skolan ska undervisa då det ofta är socialtjänsten, polisen eller landstinget som placerar eleverna. Rektorsområdet riktar sig främst till gymnasieelever och i viss mån grundskoleelever från ca 13 års ålder.

När det gäller ESS-gymnasiet var huvudfrågan i SPO-utredningen att uppföljning och utvärderingsansvar när det gäller skolgången är otydligt. Utredningen konstaterar vidare att det inte finns någon samlad bild av den verksamhet som staden bedriver för dessa elever/ungdomar och hur den samlade måluppfyllelsen är.

Genomförande

Som underlag till översynen har följande källor använts:

- Intervju med ledning för S:t Örjans skolor
- Intervju med ledning för ESS-gymnasiet
- Intervju med samordnare/chefer för barn och elever i behov av särskilt stöd i förskola/skola i fyra stadsdelar
- Deltagande i möten med landstinget angående överförande av sjukhusundervisningen
- Aktuella inspektörsrapporter
- Utbildningsförvaltningens verksamhetsberättelser
- Utbildningsförvaltningens hemsida
- Socialförvaltningens hemsida
- Aktuella kvalitetsredovisningar
- Informationsbroschyrer
- Prislistor
- Intern statistik
- Arbetsplaner

Rapporten består av tre delar. Del 1 berör översynen av S: t Örjans skolor, del 2 gäller översynen av ESS-gymnasiet och del 3 innehåller en avslutande diskussion och förslag på åtgärder.

S:t Örjans- respektive ESS-gymnasiets ledning har getts tillfälle till att faktagranska och kommentera sina respektive delar.

Kort forskningsgenomgång

Monica Sonde har följt upp skolgången för 21 av Skärholmens samtliga 25 institutionsplacerade skolpliktiga barn och ungdomar år 2003. "Hur fungerar skolan för barn placerade på institution?" (FoU-rapport 2004:2). Skärholmseleverna var placerade vid 14 olika institutioner. Tre av institutionerna samarbetade med en närliggande grundskola utifrån grundfilosofin – att skolgången ska vara så normal som möjligt. Dessa elever erbjöds full läroplan. På de övriga elva behandlingshemmen organiserades skolan olika. När ett behandlingshem har en

¹ ESS-skolorna ändrade namn till ESS-gymnasiet i och med höstterminen 2005. I denna rapport kommer det nya namnet att användas.

egen skola gick alla inskrivna barn/ungdomar där d.v.s. även de som inte har skolrelaterade problem och inget behov av anpassad undervisning.

Undervisningstiderna varierade mycket för de placerade Skärholmsbarnen. Den knappaste skolgången hade en elev som hade sju timmar undervisning per vecka medan andra elever, som bodde på en institution där alla barn och ungdomar gick i närliggande skola, hade 35 undervisningstimmar per vecka. I genomsnitt erhöll eleverna 23 timmar i veckan.

Enligt grundskolans läroplan ska det finnas minst 16 ämnen för elever i skolår 8 och 9. Enligt Sonde erbjöds eleverna vid fem av institutionerna endast upp till sex ämnen. Skillnaderna kunde inte förklaras av elevernas ålder eller problematik. Slutsatsen blir att inför varje institutionsplacering måste en kontroll göras hur institutionen lägger upp skolarbetet.

Sonde inleder sin rapport med en genomgång av aktuell litteratur inom området. Hon redovisar att den begränsade forskning som finns pekar åt samma håll, de institutioner som lägger vikt vid utbildning får betydligt bättre behandlingsresultat.

Hon redogör vidare för en intervjuundersökning av ungdomar som skrivits in på de särskilda ungdomshem (f.d. § 12 hem) som SiS (Statens institutionsstyrelse) ansvarar för. Ungdomarna fick bl.a. svara på vad de behövde hjälp med. Av nio olika områden kom skolan först. Totalt ville drygt 60 % ha hjälp med skolgång, på andra plats kom önskan om hjälp att lösa familjeproblem.

En sammanställning av olika internationella studier visar att 70 % av ungdomar på institution eller i familjehem saknar skolkompetens efter utskrivning. Ungdomarna beskriver att de saknat uppmuntran att sköta sitt skolarbete, haft låga förväntningar från lärarna, flyttat många gånger samt brister i samarbete mellan skola och institution. I samma sammanställning beskriver samtidigt andra ungdomar att institutionsbehandlingen respektive familjehemsplaceringen skapat förutsättningar för en god skolgång. Placeringen innebar stabilitet, struktur och uppmuntran som gjorde det möjligt att sköta skolarbetet (Borland 1998, i Sonde 2004).

Del 1. S:t Örjans skolor

S:t Örjans specialenhet inrättades 1968. S:t Örjans specialenhet beskrevs som en paraplyorganisation för stöd och hjälp till elever vid Stockholms skolor. Inom S:t Örjan samlades resurser för att kommunövergripande ge elever i behov av särskilt stöd möjligheten till adekvata skolplaceringar och/eller annan hjälp som stöd genom undervisning i mindre grupp, sjukhusundervisning, behandling. S:t Örjan tillhörde Stockholms skolförvaltning och var anslagsfinansierat.

I samband med stadsdelsnämndsreformen 1997 intäktsfinansierades S:t Örjans skolor. Samtidigt överfördes 14 enheter som tidigare tillhört S:t Örjans skolor till stadsdelsnämnderna. Det var tre tal- och språkgrupper, fem inskolningsklasser och sex LSI²-grupper för skolår 4 och uppåt. Anledningen till överföringen var enligt uppgift från S:t Örjans ledning att dessa grupper riktade sig till elevgrupper som hemskolorna ansågs kunna stödja själva.

År 2000 delades som tidigare beskrivits S:t Örjans verksamheter upp. S:t Örjan behöll ansvaret för undervisning i de egna särskilda undervisningsgrupperna för elever på grundskolenivå. ESS-gymnasiet övertog sjukhusundervisning, gymnasieelever i särskilda undervisningsgrupper, undervisning för elever på institution samt elevstöd för gymnasieelever. År 2005 återtog S:t Örjans skolor ansvaret för skolgången i de två behandlingshem som enbart tar emot grundskoleelever i en överenskommelse med ESS-gymnasiet.

Mellan 1999 och 2002 har tre av S:t Örjans enheter knoppat av och en personalgrupp har gått över till en fristående skola med specialverksamhet. Dessa fyra skolverksamheter är fyra av de nuvarande åtta³ fristående skolor med specialverksamhet i Stockholm som riktar sig till samma elevgrupper som S:t Örjans rektorsområde.

Organisatoriskt tillhör S:t Örjan utbildningsförvaltningens uppdragsvdelning. Där är S:t Örjan rektorsområde en av sex till stor del intäktsfinansierade resultatenheter. De övriga är skolstödsenheten, skolhälsan, psykologenheten, språkcentrum samt mediateket. Av dessa övriga är det bara språkcentrum som arbetar med undervisning. Inom utbildningsförvaltningen är S:t Örjans skolor den enda grundskolan och rektor för S:t Örjans skolor den enda grundskolerektorn.

Vårterminen 2005 hade S:t Örjans skolor undervisning i 42 undervisningsgrupper, spridda över staden för sammanlagt 384 elever. S:t Örjans skolor har en ojämn könsfördelning – andel flickor 20 % andel pojkar 80 % (vid vårterminens slut 2005).

Beskrivning av S:t Örjans verksamheter

S:t Örjans verksamhet är flexibel och anpassas till efterfrågan, d.v.s. grupper läggs ned och andra startar. Det har inneburit att grupper med specialanpassad pedagogik för elever med behov av utökat elevstöd blivit fler, exempelvis fler grupper för elever med diagnoser som Asperger eller ADHD. En annan förändring är att det finns fler grupper för skolår 6-9, än tidigare. De flesta elever som placeras tillhör skolår 4 och uppåt.

² LSI är en i Stockholm verdertagen förkortning för Läs och Skriv Inläring

³ Läsåret 04/05

I samtal med rektor för S:t Örjans skolor och med representanterna för stadsdelsförvaltningarna framkom att numera har eleverna som blir placerade vid S:t Örjans rektorsområde större svårigheter. Flera framför åsikten att många av de elever som tidigare ansågs ha så stora svårigheter att de placerades på behandlingshem numera placeras inom S:t Örjans skolor.

Inom Stockholm florerar ett rykte att S:t Örjan stänger av elever som de inte klarar av. S:t Örjans rektor tillbakavisar påståendet och säger att detta aldrig händer längre. Ibland inser S:t Örjan efter en tid att en elev har felplacerats, då kontaktas berörd hemskola/stadsdel/kommun för att de tillsammans ska hitta en lösning. Detta bekräftas av de intervjuade stadsdelarna men två av dem tillägger att det händer ibland att S:t Örjan kontaktar dem igen och föreslår att samma elev ska omplaceras ytterligare en gång.

Genom att de elever som placeras har stora svårigheter får det till följd att placeringarna ofta blir flera år och ibland hela resterande grundskoletid.

S:t Örjans centrala administration består av en rektor, två biträdande rektorer, en skolintendent samt tre skolkanslistor.

Nedan beskrivs S:t Örjans olika typer av undervisningsgrupper utifrån de olika målgrupperna, tillgång till skolbarnsomsorg och platskostnad.

Aspergergrupper. På 1990-talet började man ställa diagnosen Aspergers syndrom på barn. Aspergers syndrom är en störning i beteendet, nära besläktad med autism. Aspergers syndrom har blivit en allmänt accepterad beteckning för funktionshinder hos personer med i regel normal begåvning och med följande gemensamma svårigheter: begränsad förmåga till socialt umgänge, speciella begränsade intressen, tvångsmässighet och speciella rutiner, tal-, språk- och kommunikationsproblem samt motorisk klumpighet.

Aspergergrupper är en stor verksamhet inom rektorsområdet, läsåret 04/05 finns sammanlagt 20 grupper uppdelade i nio enheter. År 1992 tog S:t Örjans skolor emot de första eleverna med Aspergers syndrom (diagnostiserade), i dagsläget finns 115 elever. Platskostnad är år 2005 från 380 000 kr/år t.o.m. 425 000 kr/år. Platskostnad för en-till-en undervisning (d.v.s. en lärare och en elev) 500 000 kr/år.

Vid en av aspergersgrupperna finns utöver skola även tillsyn på fritiden. Kombinationen skola plus fritid gör att gruppen tar emot barnen kl. 07.30 - 17.00, och under sport-och påsklov samt juni månad (med undantag för några studiedagar). Platskostnad skola plus skolbarnsomsorg 467 000 kr/år. Övriga grupper saknar eftermiddagsomsorg även i begränsad form.

Grupper för elever med ADHD. Huvudsymptomen vid ADHD är ouppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet. Det innebär att en person med ADHD har svårt att själv reglera och kontrollera sin uppmärksamhet, att koncentrera sig på uppgifter under en längre tid, att anpassa sin aktivitetsnivå till en viss situation samt att inte direkt reagera på sina impulser.

S:t Örjans skolor har läsåret 04/05 sammanlagt 12 grupper för elever med ADHD och tilläggsdiagnoser. Två är för elever med tal- och språksvårigheter, platskostnad är år 2005 från 335 000 kr/år till 500 000 kr/år. Två grupper har utökat elevstöd och saknar fast pris. Det fastställs utifrån den enskilda elevens behov. En av grupperna fungerar som jourgrupp. Den tar emot elever under kortare perioder under avvaktan på annan placering eller på att hemskolan ska iordningställa lämplig undervisningsform.

Två grupper för de yngre eleverna med ADHD betecknas av S:t Örjan som "heldagsskola", och eleverna har skola och skolbarnsomsorg mellan 8.00-15.00 varje dag, även under sport- och påsklov. Platskostnad skola plus skolbarnsomsorg 500 000 kr/år respektive 581 000 kr/år.

Samverkansklasser. Samverkansklasserna är en drygt 25-årig organiserad samverkan mellan skola, psykiatri och socialtjänst för barn med tidiga störningar och svåra neuropsykiatriska diagnoser inom Stockholms län. Denna skolform har utvecklats för barn man vanligtvis inte klarat inom den vanliga skolans ram och som har svårt att göra framsteg i olika behandlingar. Samverkansklasserna är ett undantag inom S:t Örjans rektorsområde då S:t Örjan inte kan påverka elevantalet.

Av 20 samverkansklasser i Stockholms län, finns 8 stycken i Stockholm och inom S:t Örjan rektorsområde. Antalet grupper har varit relativt konstant under de 25 åren.

Det är landstinget, BUP (Barn och Ungdoms Psykiatri) som tar initiativ till att placera elever. Ansökningarna från BUP går till samverkansklassteamet som fördelar eleverna i lämplig samverkansklass. Placeringen sker i samarbete med respektive stadsdel/hemskola. S:t Örjan får namn och skoltillhörighet när det mesta är klart kring antagningen. Platskostnaden är 340 000 kr/år. S:t Örjans rektorsområde erbjuder inte skolbarnsomsorg för elever i samverkansklasserna.

Stadsdelen/hemskolan står för hela platskostnaden. BUP tillhandahåller handledning till den personal som arbetar i samverkansklasserna och dessutom ska varje elev ha någon form av behandling genom BUP. Det senare verkställs inte alltid.

Resursskolor. Resursskolorna (tidigare skoldaghem) är till för elever som av emotionella och sociala orsaker inte klarar av stora grupper. Eleverna kommer ofta i konflikt med både kamrater och vuxna och är oftast utagerande. För de ängsliga, tysta, tillbakadragna och ofta mobbade finns fyra resursskolor, varav en tar emot enbart flickor.

Antalet resursskolor har minskat. S:t Örjan hade läsåret 04/05 sammanlagt 14 stycken resursskolor (fem för skolår 1- 6 och nio för skolår 6 - 9). Platskostnad 345 000 kr/år skolår 1- 6 och 355 000 kr/år skolår 6 - 9. S:t Örjans rektorsområde erbjuder normalt inte skolbarnsomsorg i dessa resursskolor.

Tre av resursskolorna vänder sig främst till elever inom särskolans⁴ målgrupp. Platskostnaden är från 385 000 kr/år till 410 000 kr/år. De resursskolor som tar emot särskolelever har helt utbyggd skolbarnsomsorg, alltså öppet utifrån föräldrars önskemål respektive KTT⁵ för elever över 12 år. Platskostnaden är för skolbarnsomsorg/KTT 200 000 kr/år respektive 225 000 kr/år.

Övriga specialpedagogiska tjänster. Inom S:t Örjan finns ett specialpedagogiskt centrum integrerat som mot ersättning erbjuder stadsdelsnämnderna hjälp med exempelvis upprättande av små undervisningsgrupper, handledning till arbetslag, olika utredningar, konsultation i specifika elevärenden m.m. Verksamheten har anknytningar till S:t Örjans hela verksamhetsområde.

⁴ Enstaka elever mottagna i särskolan återfinns även i tal- och språkgrupp, samverkansklass respektive resursskola för enbart flickor.

⁵ Korttidstillsyn för barn och unga över 12 år.

Kunskaper och betyg

S:t Örjans skolor inspekterades av Stockholms grundskoleinspektörer i slutet av år 2003. Förra gången S:t Örjans rektorsområde besöktes var hösten 1999. I den rapport som då skrevs lyftes ett antal problemområden fram, bl.a. ledningsorganisationen, hur antagningen till enheterna skedde, kompetensutveckling rörande organisation och arbetssätt inom undervisningen, samverkan med övriga grundskolor, att eleverna inte erbjöds en komplett utbildning, brister kring betyg och bedömningar och brister inom uppföljning och utvärdering.

År 2003 konstaterar inspektörerna att det är glädjande att notera att det skett en positiv utveckling inom samtliga områden och att det finns en tydlig målsättning inom S:t Örjans rektorsområde till fokusering på läroplanens och kursplanernas mål. En stor förändring är att de flesta enheterna i dag försöker erbjuda en fullständig grundskoleutbildning för sina elever och att uppföljningen av elevernas kunskapsutveckling och resultat är betydligt mer i fokus. Självklart betonas fortfarande elevernas sociala och emotionella utveckling, men den ses inte på samma sätt som en förutsättning för kunskapsutvecklingen, utan man anser att elevernas självförtroende och koncentration främjas av att betona kunskaperna.

Inspektörerna redogör för att S:t Örjans skolor ofta fokuserar på basämnena svenska, matematik och engelska i de lägre skolåren. I många grupper upptas en stor del av undervisningen av dessa ämnen på bekostnad av de andra ämnena. Det beror många gånger på att lärare i samråd med elever och föräldrar bedömer att elevernas behov är störst i basämnena och att det är svårt för eleverna att klara fler ämnen på grund av bakomliggande skolsvårigheter.

I inspektörsrapporten framkommer att ungefär hälften av eleverna når målen för skolår 9 i basämnena, några når även VG eller MVG. Inom No, Teknik och de samhällsorienterade ämnena är det maximalt ca 30 % av eleverna som når målen. Störst andel elever som når målen är i bild, slöjd och hemkunskap.

Inspektörerna beskriver att de under sina besök såg exempel på mycket bra undervisning i No och Teknik i några av S:t Örjans grupper. I stort sett är dock No och Teknik eftersatta ämnen. Under läsåret 02/03 fick 66 % av eleverna i skolår 9 undervisning i No och 42 % i Teknik. Tre fjärdedelar (72 %) undervisades i samhällsorienterade ämnen i någon form.

Läsåret 02/03 fick ett fåtal elever inom S:t Örjan undervisning i moderna språk utöver engelska. Enligt inspektörerna anser många lärare, elever samt föräldrar att det inte är möjligt att läsa ytterligare ett språk, utan att eleverna behöver koncentrera sig på engelska.

S:t Örjan beskriver i aktuell kvalitetsredovisning hur de efter inspektörernas kritik utvecklat sin undervisning genom att anställa fler behöriga lärare inom No/Teknik och moderna språk. År 2004 erbjöds spanska, vilket sköttes av en ambulerande lärare. När andra moderna språk erbjuds finns ofta någon form av kompetens inom den egna enheten.

S:t Örjan har även påbörjat en satsning och fokusering på svenska som andra språk, vilket inspektörerna lyfte fram som ett utvecklingsområde. Vidare bedöms alla elevers läsutveckling med hjälp av LUS (ett Läs Utvecklings Schema) och alla elever testas med hjälp av ordkedjor. Under år 2005 kommer alla elever även testas för att bedöma deras matematikförståelse.

Aktuell betygsutveckling. Vårterminen 2004 var 57,5% av eleverna som gick ut skolår 9 i S:t Örjans skolor behöriga att söka ett nationellt program på gymnasiet, vilket är en klar förbättring jämfört med tidigare år.

Andel behöriga elever till nationellt program S:t Örjans skolor:

År	Procent
2002	42
2003	43
2004	57,5

S:t Örjans beskriver i sin kvalitetsredovisning för 2004 hur de numera vid varje terminsslut redovisar andelen elever som nått målen alternativt ligger i fas med utvecklingen mot målen i svenska, engelska och matematik. Dessa resultat redovisas i nedanstående sammanställning.

Andel elever som nått eller ligger i fas med utvecklingen mot målen i basämnena:

	SV	MA	ENG
Vt-2003	49 %	44 %	41 %
Ht 2003	51 %	48 %	43 %
Vt 2004	53 %	50 %	46 %
Ht 2004	55 %	50%	46 %

Båda sammanställningarna visar en positiv utveckling av elevernas resultat, vilket är särskilt positivt i perspektiv av att eleverna har en mycket komplex problembild. Det är påtagligt att S:t Örjans rektorsområde numera mycket tydligare fokuserar på elevernas skolgång. Rektor för S:t Örjan framhöll under intervjun att en bra skolgång är en behandling i sig.

Många elever behöver ändå fortsatt individanpassad undervisning i gymnasieskolan. Dessutom har några av de elever som klarar ett nationellt program kunskapsmässigt svårigheter i de sociala kontakterna.

Intäkter

År 1998, ett år efter att S:t Örjan intäktsfinansierades, var den högsta platskostnaden 335 000 kr/år. Denna prissättning gällde en skola med behandling som inte längre finns inom S:t Örjans verksamhet. Samma år kostade en plats i samverkansklass 190 000 kr/år, i aspergerklass 280 000 kr/år samt i resursskola 225 000 kr/år. Vid jämförelse med nu gällande platskostnad bekräftas stadsdelarnas beskrivningar av återkommande stora prisökningar. Under de senaste åren har dock ökningen inte varit lika stor.

Typ av grupp	År 2002	År 2005	Ökning
Resursskola 1-6	320 000	345 000	8 %
Resursskola 5-9	330 000	355 000	8 %
Aspergerklass	365 000	380 000	4 %
Samverkansklass	270 000	340 000	26 %
Utökat elevstöd (t.ex. Boga)	370 000	500 000	35 %
Särskola (t.ex. Spången)	465 000	530 000	14 %

I ovanstående tabell visar att platskostnaderna i aspergerklasserna och resursskolorna inte ökat så mycket. Enligt S:t Örjans ledning har de kunnat hålla tillbaka kostnadsökningarna de senaste åren genom att bl.a. flytta till billigare lokaler.

De mycket stora kostnadsökningarna återfinns i samverkansklass och i skolor med utökat elevstöd, ofta en-till-en undervisning. När det gäller samverkansklasserna har S:t Örjan gått med förlust i flera år. Orsaken är att de inte själva kan ta emot en ny elev när en plats blir tom utan de måste avvakta initiativ från BUP. I grupper med utökat elevstöd som t.ex. Bogagruppen vilken vänder sig till elever med de största svårigheterna är platskostnaden en halv miljon kr/år.

De intervjuade stadsdelarnas åsikter om platskostnaden varierar. Någon har förståelse för de höga kostnaderna eftersom vissa elever har så stora svårigheter. En annan menar att smärtgränsen är nådd när en elevplats kostar över 400 000 kr. Samma person anser att om S:t Örjan ska ha dyrare platser så borde utbildad behandlande personal finnas. Stadsdelarna är dock ense om att en stadsdel ensam inte kan anordna samma kvalitet för de allra svåraste eleverna.

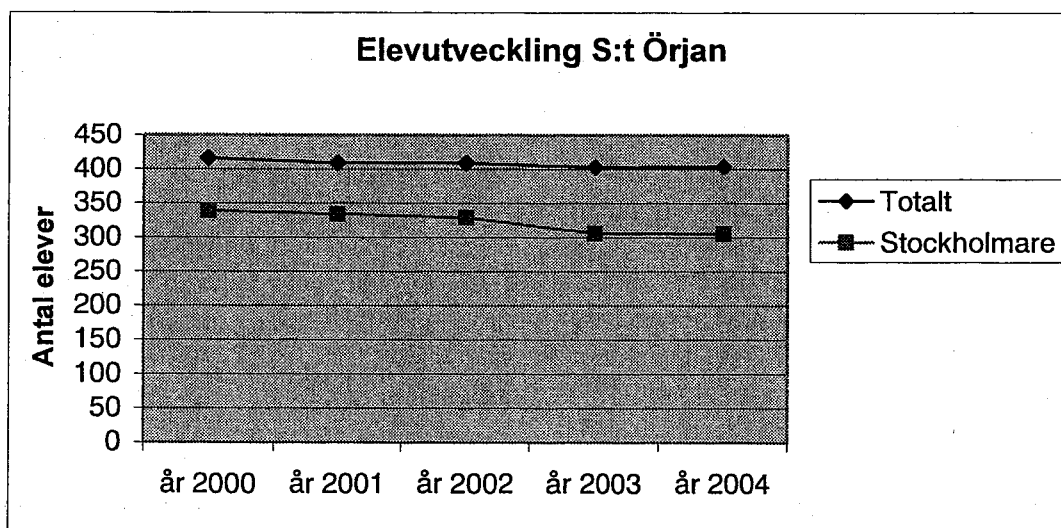
Alla intervjuade i stadsdelarna är dock överens om att de är beredda att betala mer om S:t Örjan erbjuder de yngre eleverna skolbarnsomsorg respektive KTT för elever med Aspergers syndrom.

S:t Örjan hade år 2004 en budget i balans.

Elevantalsutveckling

Nedanstående tabell visar att det totala antalet elever inskrivna i S:t Örjan mellan år 2000⁶ och år 2004 minskat. Även andelen stockholmselever har minskat, år 2000 var 81 % av eleverna skrivna i Stockholm och år 2004, 75 %. Elever från Stockholm har företräde till S:t Örjans skolor, elever från kranskommunerna tas emot i mån av plats.

Således är cirka 100 elever av S:t Örjans 400 elever placerade av andra kommuner. S:t Örjan hade vårterminen 2005 elever från 22 av Stockholms kranskommuner.

⁶ År 2000 var det år som S:t Örjan och ESS-gymnasiet delades och därmed särredovisades. Tabellen visar genomsnittligt antal elever för vår- och höstterminen mellan år 2000 och 2004, källa resursavdelningens controller. Enligt S:t Örjans ledning fanns vid vårterminens slut år 2005, 384 elever.

Problemområden

I översynen har ett gränsdragningsproblem samt några problemområden framkommit:

- Eleverna tillhör två rektorsområden vilket ger följande gränsdragningsproblem:
 - a. *Otydlighet i uppföljningsansvaret*
 - b. *Vilket av rektorsområdena har ansvar för att erbjuda skolbarnsomsorg?*
 - c. *Kan en intäktsfinansierad grundskola som driver särskilda undervisningsgrupper undantas från att vara ett sökbart alternativ för elever i kranskommuner?*
 - d. *Vem har ansvar för elever under längre sjukhusvistelser.*
- Intagning till samverkansklasserna
- Brister i tillgänglighet av de specialpedagogiska tjänsterna

S:t Örjans ledning ser vid intervjutillfället inga gränsdragningsproblem mellan stadsdelsnämnderna och det egna rektorsområdet. De menar att det är tydligt att när en elev finns inom rektorsområdet så är det S:t Örjans skolor som har hela skolpliktsansvaret. Representanterna för stadsdelarna anser däremot att det finns gränsdragningsproblem.

Eleverna tillhör två rektorsområden. Det ena har skolpliktsbevakning för elever boende i upptagningsområdet och betalningsansvar (hemskolan) och det andra skolpliktsansvaret (S:t Örjan).

Otydlighet i uppföljningsansvar. Det är två rektorer som har ansvar för att följa upp skolgången för de S:t Örjanplacerade eleverna. Den placerande och betalande rektorn har skolpliktsbevakning. S:t Örjans rektor har uppföljningsansvar eftersom han har ansvar för utbildningen av samtliga elever inom sitt rektorsområde. En av de intervjuade sa "Jag har inte sett S:t Örjans rektor som rektor på det viset". Hon menade att hon trott att rektor för S:t Örjan har ett personalansvar och att elevansvaret låg kvar på hemskolan eftersom det är hemskolan som har ansvar för att följa upp elevernas skolgång. Hemskolan har ju inte uppföljningsansvar på samma sätt för elever som valt fristående grundskolor.

S:t Örjan beskriver i sin kvalitetsredovisning att alla enheter har ett nära samarbete med elevernas hemskolor/stadsdelar. Organiserade kontakter sker minst en gång per termin. På de enheter där elevernas återgång till hemskola, eller någon annan form av vanlig skolgång, är nära förestående har man i regel tätare kontakter med hemskolan. På de enheter där elevernas funktionshinder är mer bestående inriktas oftare kontakterna mot andra myndigheter, som habilitering, BUP, de sociala myndigheterna osv. Kontakten med hemskolor/stadsdelar sker oftast i slutet av varje termin, då man har ett uppföljningsmöte. S:t Örjans rektor menar att det är enheterna inom S:t Örjan som tar ansvar för att kontakten med hemskolorna upprätthålls.

En av stadsdelsrepresentanterna är dock kritisk till en del av uppföljningsträffarna. Hon menar att de skiljer sig så mycket åt utifrån var eleven är placerad. Hon anser att S:t Örjan måste tydliggöra sina mötesrutiner så att alla enheter har liknade uppföljningsmöten både vad gäller innehåll samt vilka representanter som skickas. Hon anser att den som kallar till ett möte bör ta ansvar för att leda mötet, vidare bör det skrivas protokoll där det nedtecknas vem det är som är ansvarig för att kalla till nästa möte. Hemskolan/hemstadsdelen bör även få kopia på de EVK (elevvårdskonferens) som S:t Örjan haft rörande eleven sedan förra uppföljningsmötet. Hemskolan/stadsdelen ska under uppföljningsmötet få ta del av aktuellt åtgärdsprogram

och elevens "pedagogiska journal" med utgångspunkt från det uppdrag man kommit överens om när eleven placerades. För att kunna föra en dialog om elevens kunskapsutveckling ska det vara pedagogisk personal som kommer till mötet – inte enbart kuratorer eller skolsköterska.

Vilket rektorsområde har ansvar för att erbjuda skolbarnsomsorg för eleverna? S:t Örjan anför följande skäl till varför de inte erbjuder skolbarnsomsorg i större utsträckning. De menar att de inte kan få skolbarnsomsorgen ekonomiskt hållbar då det är för dyrt att bedriva verksamhet med öppettider efter föräldrarnas önskemål. S:t Örjan menar även att de inte har administration för att ta in föräldraavgift och framhåller även vikten av att eleverna får vara i sin hemmiljö.

Alla de stadsdelar som intervjuats anser att det skulle vara mycket bättre för många av de yngre eleverna skolår 1-3 och elever med Aspergers syndrom om de kunde få tillgång till en samlad skoldag inom S:t Örjans skolor. De beskriver hur yngre elever som p.g.a. sina svårigheter placerats inom S:t Örjan ofta inte mår bra av att ensam komma till ett fritidshem med många barn. För elever med svårigheter inom autismspektrat är fritidshemsvärlden mycket förvirrande och även för andra kan kontrasterna vara för stora. De menar att om S:t Örjan även omfattade skolbarnsomsorg och KTT skulle det definitivt vara bättre för många barn. En högre platskostnad är befogad då många av dessa elever i alla fall behöver extra insatser under skolbarnsomsorgen i hemstadsdelen. Stadsdelarna ser även gärna att S:t Örjan delar upp platskostnaderna mellan skola och skolbarnsomsorg. I nuläget är endast särskolelevernans platskostnad uppdelad.

Det är tydligt att stadsdelarna inte efterfrågar regelrätt skolbarnsomsorg utan de önskar att S:t Örjan ska erbjuda en mer begränsad tillsyn under fritiden. Stadsdelarna menar att S:t Örjan inte behöver ha öppettider efter föräldrarnas önskemål. Det är tillräckligt med att de har öppet från 7.30 till 16.30, sport- och påsklov samt någon vecka in på sommarlovet och före skolstart. Om S:t Örjans organisation inte förmår administrera föräldraavgifter så menar stadsdelarna att de kan ta ansvar för att administrera detta för sina egna elever.

Kan en intäktsfinansierad grundskola som driver särskilda undervisningsgrupper undantas från att vara ett sökbart alternativ för elever i kranskommuner? Att S:t Örjans skolor är en skola med rektor och inte en specialenhet med en chef blir en svårighet när en elev från en kranskommun söker plats i S:t Örjans skolor men hemkommunen avslår ansökan. Hemkommunen menar att de kan tillgodose elevens behov på annat sätt.

En fråga som uppstår är om S:t Örjan rektorsområde ändå, mot kranskommunens nekande, kan säga ja till en ansökan från en elev i annan kommun enligt Skollagen⁷ och ha rätt till ersättning enligt S:t Örjans prislista. Man kan också vända på frågan, kan en intäktsfinansierad grundskola som driver särskilda undervisningsgrupper undantas från att vara ett sökbart alternativ enligt samma lagutrymme? Den ännu så länge teoretiska frågeställningen ställs på sin spets eftersom S:t Örjan är ett eget rektorsområde.

⁷ "En kommun skall i sin grundskola även ta emot en elev för vars grundskoleutbildning kommunen inte är skyldig att sörja, om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den kommunens grundskola. En kommun som på grund av sådan skyldighet tar emot elev har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun. Innan kommun fattar beslut om att för ett visst läsår ta emot en sådan elev skall den inhämta yttrande från elevens hemkommun, om sådant yttrade inte bedöms som onödigt". Skollagen 4 kap. 8 §, 1:a och 2:a stycket.

Ansvar för elever under längre sjukhusvistelser. Undervisningsansvaret för elever som är inlagda på sjukhus planeras överföras till landstinget fr.o.m. januari 2006 (se del 2 om ESS-gymnasiet). Det innebär att landstinget kommer att fakturera hemskolorna för 30 % av kostnaderna för sjukhusundervisningen (70 % finansieras av staten). S:t Örjan beskriver att när en elev läggs in för en längre sjukhusvistelse anser S:t Örjans rektor att eleven ska skrivas ut men att eleven kan få plats igen när sjukhusvistelsen är över om det bedöms vara bra för eleven.

Då S:t Örjan anser sig vara en grundskola som bedriver särskilda undervisningsgrupper blir detta förhållningssätt egendomligt. Samtidigt som det ur den placerande skolas perspektiv är rimligt då kostnaderna för en S:t Örjanplacering vida överstiger kostnaderna för sjukhusundervisning. Frågan är hur det känns för en elev att i samband med en längre sjukhusvistelse (BUP) även få byta till sin gamla skola. Alla elever har ju inte enbart goda minnen av sin hemskola.

Specialpedagogiska tjänster. Utnyttjandegraden av dessa tjänster är mycket låg enligt de fyra intervjuade stadsdelarna. Två av dem köper enbart in handledning (och nämner samma namn på handledare).

S:t Örjan menar att de specialpedagogiska tjänsterna numera är helt integrerade i de olika enheterna inom S:t Örjan vilket bekräftas av en stadsdel som inom kompetensfondens ram ska göra en satsning på skolan. Eftersom satsningen skulle drivas i projektform tog stadsdelen kontakt med S:t Örjan för att köpa in en specialpedagog och en socialpedagog för att snabbt komma igång. S:t Örjan hade ingen möjlighet att med kort varsel avstå från två pedagoger.

När S:t Örjan bland sina tjänster erbjuder specialpedagogiska tjänster skapar det felaktiga förväntningar. Under intervjuerna med stadsdelförvaltningarna framkom även funderingar på om platskostnaderna för elevplaceringarna är så höga för att täcka kostnaderna för dessa tjänster som ej utnyttjas.

Intagning till samverkansklasserna. S:t Örjans skolor kan inte själva ta emot en ny elev när en plats blir tom, utan de måste avvakta initiativ från BUP. Då S:t Örjan är en intäktsfinansierad verksamhet betyder det att de måste ta ut ett överpris från stadsdelförvaltningarna för att kompensera det underskott de gör när det gäller samverkansklasserna.

Övriga åsikter som kom fram under översynen

Översynen visar att de intervjuade stadsdelsrepresentanterna i stort är nöjda med S:t Örjans verksamhet men påpekar att det finns enheter där de inte längre vill placera elever. Representerarna för de fyra stadsdelarna placerar kontinuerligt också nya elever. Om det sen är en nitlott eller en vinstlott en elev som rycks upp ur sin invanda skolmiljö drar är svårt att veta i förväg, menar de.

Någon stadsdelsrepresentant vänder sig mot att eleverna måste ha diagnos, trots att barnen uppvisar tydliga behov, för att S:t Örjans skolor ska ta emot dem i enheter för elever med Aspergers syndrom respektive enheter för elever med ADHD. Det tvingar föräldrarna som inte tror att en diagnos hjälper, att utsätta sina barn för olika tester och undersökningar. Under skolåren och under resten av livet är det barnet och sedan den vuxna personen som ska bära med sig diagnosen, säger hon. S:t Örjans ledning menar att det inte har några bestämmelser om diagnos men att det är viktigt att psykiatrikerna gör en bedömning och fastställer om

elever tillhör målgruppen. Sannolikt är det denna bedömning som uppfattas som en diagnos av föräldrar och andra.

Flera av de intervjuade berättar att S:t Örjans skolor har tagit kontakt med dem för att söka extra pengar för assistent, utöver platskostnad, för elever i resursskolorna. Några betalar dessa extrakostnader, andra inte. De hävdar att S:t Örjan måste klara sina elever inom den platskostnad de har för de olika inriktningarna av enheter. Om de inte gör det är eleven sannolikt felplacerad.

De intervjuade stadsdelarna menar att en jourgrupp behövs men framhåller att då elever ibland stannar 2 - 3 månader måste jourskolan innehålla betydlig mer undervisning.

En stadsdel betonar att S:t Örjans verksamheter borde vara mera kopplade till aktuell forskning och utveckling inom pedagogikområdet. Den intervjuade tillägger att gränsen mellan skola och behandling blir flytande i grupper där S:t Örjan har en-till-en undervisning.

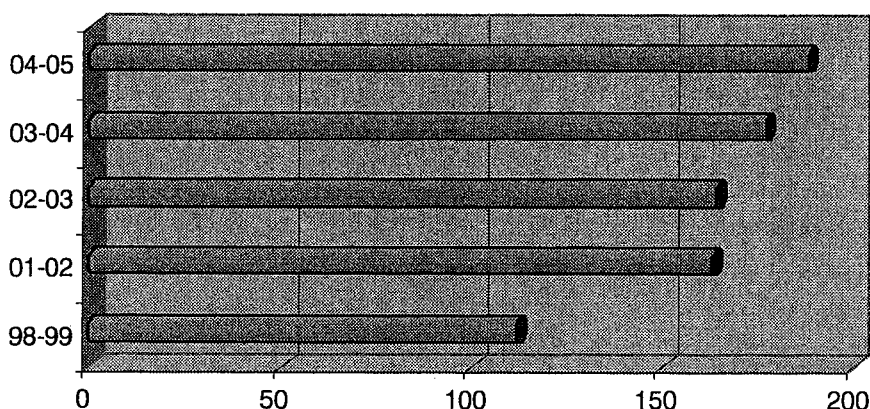
Vilka grupper behövs utöver de som finns? De intervjuade stadsdelarna efterfrågar resursskolor med mer utvecklad metodik (exempelvis ART⁸), grupper för flickor med ADHD, grupper för flickor i de lägre åldrarna, en utredningsgrupp d.v.s. en grupp där eleverna får skolgång samtidigt som de utreds (allt inom S:t Örjans regi).

När det gäller resursskolor för särskolelever är åsikterna blandade. Några tycker att de är angelägna och behövs medan andra ställer sig tveksamma till behovet.

Jämförelse med stadsdelarnas särskilda undervisningsgrupper

Det är som S:t Örjan intäktsfinansierades tilldelades kommunerna extra medel (1997 och 1998). Flera stadsdelsnämnder använde då dessa s.k. Perssonpengar till att inrätta egna särskilda undervisningsgrupper. Nästa tabell visar ökningen av antalet särskilda undervisningsgrupper i stadsdelarna mellan läsåret 98/99 och 04/05⁹.

Antalet särskilda undervisningsgrupper i stadsdelarna

⁸ ART (Aggression Replacement Training) är en kognitiv metod, som i många undersökningar visat sig vara mycket effektiv när det gäller att ersätta destruktiva beteenden med fungerande sociala mönster.

⁹ En sammanställning saknas för läsåret 00/01, vilket troligtvis kan förklara den stora ökningen mellan läsåren 99/00 och 01/02.

Av tabellen på föregående sida framkommer att läsåret 98/99 fanns 112 särskilda undervisningsgrupper i stadsdelarna. Läsåret 04/05 hade antalet ökat till 189.

Flera stadsdelsnämnder beskriver i sina senaste kvalitetsredovisningar hur skolorna arbetar för att minska antalet externa placeringar i fristående skolor med specialinriktning samt i S:t Örjans skolor. Skälen hänförs dels till inkluderingsprincipen, d.v.s. att eleverna ska gå i skolan i sin hemmiljö, ha kvar sina kamrater etc, dels till att kostnader för de externa placeringarna ökat. Nu är det enbart eleverna med de mest komplexa svårigheterna som placeras.

Nedanstående tabell redovisar stora avvikelser mellan stadsdelarna i vilken utsträckning de har inrättat egna särskilda undervisningsgrupper. Tabellen visar att så gott som alla stadsdelar har startat nya grupper under de sex åren med undantag av Norrmalm som haft ett konstant antal grupper och Kista som minskat antalet särskilda undervisningsgrupper.

Två stadsdelar; Katarina-Sofia och Liljeholmen har samtliga år haft ett relativt fåtal särskilda undervisningsgrupper.

Förändring av antalet särskilda undervisningsgrupper stadsdelsvis:¹⁰.

Stadsdel	Läsår 98/99	Läsår 01/02	Läsår 02/03	Läsår 03/04	Läsår 04/05
Bromma	13	17	17	16	19
Enskede/Årsta	9	6	9	12	14
Farsta	6	6	6	9	11
Hägersten	3	8	7	5	6
Hässelby/V-by	10	13	12	19	21
Kat-Sofia	1	4	3	3	4
Kista	13	11	7	10	10
Kungsholmen	2	6	6	5	5
Liljeholmen	1	3	2	2	1
Maria-Gamla s.	7	13	13	9	10
Norrmalm	9	9	9	8	9
Rinkeby	3	3	8	7	11
Skarpnäck	8	11	14	16	13
Skärholmen	9	14	15	18	20
Spånga/Tensta	9	13	12	14	10
Vantör	3	8	10	9	8
Älvsjö	0	7	8	6	7
Östermalm	6	11	6	9	10
Summa grupper	112	163	164	177	189

Beskrivning av de stadsdelarnas särskilda undervisningsgrupper. Antalet grupper för elever med inlärningssvårigheter har ökat numerärt, från 60 stycken till 104 stycken. Av dem

¹⁰ I sammanställningen ingår inte grupper för enbart särskolelever, FH-klasser (klasser för funktionshindrade elever) och hörselklasser. Även förberedelseklasser och basgrupper (d.v.s. grupper för elever med bristande kunskaper i svenska och/eller otillräckliga åldersadekvata baskunskaper) är undantagna.

är det andelen samundervisningsgrupper¹¹ som ökat mest (från 11 till 31). Läsåret 98/99 var sammanlagt 53 % av grupperna inrättade för elever med någon typ av nedsatt inlärningsförmåga och även sex år senare, läsåret 04/05, var ungefär hälften av grupperna, 55 %, för elever med inlärningsproblematik.

Läsåret 04/05 vänder sig övriga grupper främst till elever med koncentrationssvårigheter med eller utan diagnos ADHD. Enbart fyra grupper vänder sig till grundskolelever med autism/Asperger (därutöver finns ett 10-tal grupper för särskolelever med autism). Detta tyder på att S:t Örjans skolor i stor utsträckning har utvecklat enheter som fungerar som ett komplement till stadsdelarnas särskilda undervisningsgrupper.

¹¹ I samundervisningsgrupper undervisas svaga grundskolelever och elever mottagna i särskolan tillsammans.

Del 2. ESS-gymnasiet

ESS-skolorna inrättades i januari 2000 för att erbjuda anpassad undervisning till grundskole- och gymnasieelever, som befinner sig på HVB - institutioner (HVB = Hem för Vård och Boende), mellanvårdsalternativ (dagverksamhet) eller sjukhus i Stockholm i samverkan med socialtjänsten och sjukhus. I ESS-gymnasiets uppdrag ingår även verksamheter utan samverkan med behandling.

År 2002 fick ESS-gymnasiet ansvaret för utredning och intagning av ungdomar som vill fullgöra sin gymnasieutbildning vid folkhögskolor.

I januari 2005 renodlades ESS-gymnasiets uppdrag mer mot elever i gymnasieåldrarna. Genom en överenskommelse mellan ESS-gymnasiet och S:t Örjan skolor återfördes ansvaret för skolgången vid två institutioner som enbart vänder sig till barn och unga i grundskoleåldern från ESS-gymnasiet till S:t Örjans rektorsområde. Vid samma tid övergick betalnings- och uppföljningsansvar av skolgången för Stockholmsungdomar i gymnasieålder med institutionsplacering utanför Stockholm till ESS-gymnasiet.

ESS-gymnasiet har år 2005 följande uppdrag:

- Undervisning för institutionsplacerade ungdomar (HVB- hem och mellanvård). Eleverna läser i allmänhet grundskoleämnena inom IV-program.
- Sjukhusundervisning
- Undervisning i olika utbildningsalternativ för gymnasieungdomar som av olika skäl behöver undervisning i en icke typisk skolmiljö
- Ansvar för utredning och intagning av ungdomar som vill eller måste fullgöra sin gymnasieutbildning vid folkhögskolor och andra externa utbildningsanordnare
- Betalnings- och uppföljningsansvar för skolgång av ungdomar i gymnasieålder som är institutionsplacerade utanför Stockholm.

Totalt omfattar ESS-gymnasiet år 2005 sammanlagt ca 450 elever, de allra flesta i gymnasieåldrarna. Enbart ca 10 % är grundskoleelever. Vårterminen 2005 undervisades cirka 300 elever i gymnasieåldrarna i institutionsvård, sjukhusundervisning eller i någon av ESS-gymnasiets egna utbildningsalternativ och cirka 100 elever på folkhögskolor eller hos andra externa utbildningsanordnare. Tvärt emot S:t Örjans skolor har ESS-gymnasiet en stor andel flickor, närmare bestämt är 60 % av eleverna flickor.

Många av eleverna har redan under sin grundskoletid undervisats i mindre undervisningsgrupper. Enligt uppgift från ESS-gymnasiet kommer varje år ett 10-tal elever direkt från S:t Örjan till någon av ESS-gymnasiets verksamheter. Dessutom har enligt samma källa 70 % - 80 % av eleverna tidigare gått i någon av stadsdelarnas särskilda undervisningsgrupper under delar av sin i grundskoletid. Detta visar att det rör sig om ungdomar med stora svårigheter.

Eleverna är inskrivna i ESS-gymnasiet i ett, två och ibland tre år.

ESS-gymnasiets rektor beskriver, precis som S:t Örjans rektor, att eleverna som blir placerade inom rektorsområdet har större och större svårigheter. En bidragande orsak är sannolikt psykiatrins nedbantning. Tidigare skulle troligtvis en del av eleverna i behandlingshem varit inskrivna på en behandlingsavdelning och en del av S:t Örjans elever i behandlingshem.

Stockholms HVB-hem har numera svårt att fylla sina platser och socialtjänstnämnden har bland annat fått lägga ned barnbyn Skå.

Central administration är utöver rektor, en biträdande rektor, intendent, två studie- och yrkesvägledare, en skolsköterska, två resurslärare samt två assistenter. En majoritet av de undervisande lärarna är anställda av ESS-gymnasiet men några är anställda av den privata institution där undervisningen bedrivs. ESS-gymnasiet rektor fungerar då som rektor på entreprenad för dem vad avser pedagogisk ledning och myndighetsutövning. Ett sextiototal personer arbetar inom ESS-gymnasiets verksamhet.

Organisatoriskt tillhör ESS-gymnasiet utbildningsförvaltningens utbildningsavdelning där ESS-gymnasiet är en av stadens 26 kommunala gymnasieskolor. ESS-gymnasiets ledning anser att det är en riktig placering och att skolan efter denna förändring ses som en gymnasieskola och därför tas på större allvar.

Beskrivning av ESS-gymnasiets verksamheter

Alla undervisning inom ESS-gymnasiets bedrivs i små undervisningsgrupper.

ESS-gymnasiets egna verksamheter. ESS-gymnasiet svarar för utredning och intagning av ungdomar i Stockholm som av olika skäl vill eller måste fullgöra sin gymnasieutbildning hos andra utbildningsanordnare. Det kan vara i ESS-gymnasiets egna verksamheter, Kronobergs-häktet, i verksamheter för ungdomar utanför gymnasieskolan och i folkhögskolor.

Vårterminen 2005 bedrev ESS undervisning i tre egna enheter, Fatbursskolan, Luxskolan samt Södra Alléskolan. Verksamheterna ger eleverna möjlighet att erhålla betyg i svenska, matematik, engelska och SO-bloket på såväl grundskole- som gymnasienivå. ESS-gymnasiet sköter själva intagning, i samarbete med studie- och yrkesvägledarna på grundskolorna.

I samarbete med Stiftelsen kvinnoforum bedriver ESS-gymnasiet tjejgymnasiet - Xist, som ger flickor möjlighet att läsa in behörighet för nationellt program i en ettårig preparandkurs med ämnena svenska, matematik, engelska, bild och livskunskap. Eleverna söker via Stockholms intagningsenhet.

Vid Kista kompetenscenter har elever som inte sökt vidare till gymnasieskolan möjlighet att läsa in behörighet under ett kompletterande år. Studierna varvas med individuellt utformad yrkespraktik. Efter nämndbeslut vårterminen 2004 startade ESS-gymnasiet höstterminen 2005 ytterligare två liknade verksamheter. Ansökan sker via Stockholms intagningsenhet.

I ett samarbetsprojekt mellan ESS-gymnasiet, BAS¹² och START¹³ drivs BAS Arbete – ungdomsprojekt. Där ska ungdomar som står utanför gymnasieskolan förbättra sin möjlighet att få eller behålla ett arbete. Verksamheten består av två huvuddelar; skolverksamhet med basämnesstudier och konstnärsateljé, samt arbetsmarknadsintroduktion. Deltagarna har 10

¹² Bromma Arbets- och Studieceter.

¹³ START-Stockholms arbetsmarknadstjänster. START-Stockholms arbetsmarknadstjänster tillgodoser Stockholms stadsdelsförvaltningar och andra med ett differentierat utbud av tjänster och arbetsplatser för arbetslivsinriktade rehabiliteringsinsatser. Stockholms Arbetsmarknadstjänsters övergripande mål är att förbättra möjligheterna för arbetshandikappade och långtidsarbetslösa att få eller behålla ett arbete och därigenom trygga egen försörjning.

timmars undervisning/vecka, till viss del självstudier. Övrig tid arbetar de inom START:s egna arbetslag eller verkstäder.

Folkhögskolor. Elever som socialt misslyckats i ordinarie gymnasieskola, elever som uppnått målen för grundskola inom ESS-gymnasiets verksamheter och hunnit bli lite för gamla för att börja studera tillsammans med 16-åringarna, färdigbehandlade elever som av olika skäl eller på socialtjänstens inrådan inte vill och kan söka till gymnasium kan genom ESS-gymnasiet få hjälp att erhålla gymnasieutbildning på folkhögskola.

Elever som behöver bryta upp från sin hemmiljö väljer en folkhögskola med boende långt från Stockholm, andra elever söker sig till någon av folkhögskolorna i Stockholm stad med omnejd. I de skolformer där ESS-gymnasiet är inblandade är det eleverna i folkhögskolorna som erhåller den mest omfattande undervisningen. Kostnaden motsvarar det statsbidrag/elev som folkhögskolorna erhåller från staten. Till det tillkommer kostnader för material och studiebesök.

Institutionsplaceringar utanför Stockholm. ESS-gymnasiet har sedan vt 2005 betalnings- och uppföljningsansvar av skolgången för Stockholmsungdomar i gymnasieålder med institutionsplacering utanför Stockholm.

Skolgång i HVB- hem och mellanvård. ESS-gymnasiet ansvarar för skolgången vid 15 institutioner (HVB-hem respektive mellanvård). Mellanvård är en behandlande dagverksamhet där socialtjänstförvaltningen placerar ungdomar med relationsproblem, psykosociala problem, begränsat missbruk och/eller kriminalitet m.m. Två av de 15 institutionerna är kommunala verksamheter, övriga är enskilda verksamheter. Institutionerna riktar sig till lite varierande åldersgrupper men i stort är målgruppen ungdomar mellan 13 – 20 år.

Sex av institutionerna tar enbart emot flickor. De är specialiserade på att hjälpa flickor med långvariga psykosociala problem. Problemen kan yttra sig som hämningar, fobier, ätstörningar, depressioner och relationsstörningar. De flesta av flickorna lever i en oordnad tillvaro och behöver stöd att bygga upp en struktur för att klara skolgång och sedan arbete.

En verksamhet tar enbart emot pojkar. Den riktar sig till pojkar med utagerande karaktär eller med psykiska problem och erbjuder utöver skola miljöterapi, drogterapeut, praktiskarbete m.m.

De övriga åtta verksamheterna riktar sig till flickor och pojkar med psykosocial problematik, ungdomar i riskzon för missbruk och kriminalitet, samt till ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser som ADHD. Institutionerna erbjuder behandling i olika former, utbildning - i något fall enbart på grundskolenivå, boende, arbetsträning m.m.

Sjukhusskolor. ESS-gymnasiet ansvarar för undervisningen vid fyra sjukhusenheter, dels på tre kliniker, inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP) för elever i åldrarna 6 – 18 år inom Stockholms län (på Danderyds sjukhus, Danderyds kommun), Karolinska institutet (Solna kommun) och på psykiatriska kliniken på Wollmar Yxkullsgatan (Stockholms stad), dels på Maria Ungdomsmottagning. BUP var tidigare förlagd till S:t Görans sjukhus. När behandlingen flyttades till Danderyds- och Karolinska sjukhuset följde lärarna med i avvaktan på en omorganisation.

Fyra huvudmän (tre kommuner och ett landsting) är inblandade i sjukhusundervisningen i Stockholms län. Alla de tre kommunerna har lärare/pedagoger anställda inom sjukhusunder-

visningen, av de tolv lärarna/pedagogerna tillhör nio ESS-gymnasiet och tre de andra två kommunerna. Ansvar för undervisningsinsatserna delas således mellan flera kommuner, även på samma sjukhus.

Efter initiativ från landstinget behandlade Stockholms Utbildningsnämnd frågan om att överlåta utbildningsansvaret för undervisningen inom barn- och ungdomspsykiatri till sjukvårdshuvudmannen (landstinget) 050616. (Dnr 05-513/1059:1). I samma ärende föreslås att respektive hemskola övertar ansvaret för undervisning för elever intagna på Maria Ungdomsmottagning. Även i Danderyds kommun och Solna stad behandlas frågan om att överlåta utbildningsansvaret till landstinget.

Beslut beräknas komma i KS under hösten 2005 med förslag på genomförande 2006-01-01.

Kunskaper och betyg

ESS-gymnasiet inspekterades av Stockholms gymnasieinspektörer i februari i år (2005). Besök gjordes på 13 av de 26 enheterna.

Inspektörerna framhåller i sin rapport att det var svårt att få en bild av hur stor andel av de gymnasieelever som är inskrivna på individuellt program som uppnår behörighet för nationellt program. Den redovisning av satta betyg som fanns i ESS-gymnasiets senaste kvalitetsredovisning indikerar att det är en ganska liten andel elever som når detta mål, enligt inspektörerna. På vissa enheter är det dock enligt de uppgifter inspektörerna fick från ESS-gymnasiets ledning betydligt mer än 50 % av eleverna som uppnår behörighet för nationellt program. Inspektörerna saknar dock en explicit angivelse av hur många elever som når behörighet eller hur stor andel av det totala antalet elever de utgör. Inspektörerna betonar dock att det är viktigt att komma ihåg att de elever som går på ESS-gymnasiet ofta har mycket svaga förkunskaper och/eller stora sociala hinder för lärande.

Inspektörsrapporten visar att språkutveckling och kommunikation är centralt i undervisningen på de flesta av ESS-gymnasiets enheter. Inspektörerna redogör för att på vissa enheter arbetar man med teman som omfattar fler ämnesområden men med svenska som bas, vilket stämmer väl överens med läroplansmålet att eleverna ska få tillfälle att överblicka större kunskapsfält.

I inspektörsrapporten framkommer att eleverna på vissa enheter önskar undervisning inom fler ämnesområden, exempelvis SO, bild, musik och idrott. Önskan om idrottsundervisning gäller de enheter som inte är knutna till behandlingshem; vid dem ingår ofta idrott som en del i behandlingen.

Inspektörerna redogör vidare för att eleverna oftast känner att de är sedda som individer, vilket är en förutsättning för att deras självförtroende och självinsikt ska stärkas. Många av eleverna söker också små gymnasieskolor efter ESS, eller andra studieformer som upplevs som småskaliga.

De olika enheterna har olika rutiner för utvärdering av verksamheten enligt inspektörerna. Många enheter har mycket goda och strukturerade rutiner, medan andra har mindre utvecklade sådana. ESS-gymnasiet saknar ett regelbundet använt, övergripande utvärderingsinstrument utöver den brukarundersökning som genomförs av utbildningsförvaltningen. År 2003 var första gången och svarsfrekvensen var mycket låg. Ny brukarundersökning genomförs hösten 2005.

Inspektörerna redovisar att vid en av enheterna de besökte tycks det inte gå att skapa grundläggande förutsättningar för inläring på grund av sammansättningen av den aktuella elevgruppen. Skolan, och även behandlingsenheten, stängs där enligt uppgift ofta temporärt och akut, av säkerhetsskäl, på grund av bråk.

Inspektörerna avslutar sin rapport med att framhålla ESS-gymnasiet i flera avseenden skiljer sig kraftigt från Stockholms övriga gymnasieskolor. Eleverna är i de flesta fall inskrivna på det individuella programmet och flertalet elever på ESS-gymnasiet har av olika skäl, oftast sociala, haft stora problem i grundskolan. ESS-gymnasiet kan ses som ett pedagogiskt skyddsnät för elever med mycket stort behov av särskilt stöd. De menar att deras utvärdering visar att de flesta av ESS-enheterna fyller denna funktion väl. Några av dem ger intryck av att till och med hålla mycket hög kvalitet utifrån denna utgångspunkt. Andra enheter tycks emellertid ha tydliga behov av förbättringar, påpekar inspektörerna.

Intäkter

ESS-gymnasiet har fyra intäktskällor.

- Respektive stadsdel, hemskola eller hemkommun faktureras för skolgången för grundskolelever.
- Elevpeng för elever i gymnasieåldrarna
- Interkommunal ersättning för externa gymnasieelever.
- En särskild "behovspåse" som avskiljs ur utbildningsavdelningens budget. År 2005 är beloppet 7 miljoner.

Grundskolelever. Platskostnad för grundskoleleverna är 145 600 kr/år (3 640kr/v). Det betyder att ESS-gymnasiets intäkter för grundskolelever är högre än för elever i gymnasieåldrarna. Rektor menar att grundskoleleverna ofta kostar mer då de oftare behöver assistent och hemspråk.

Gymnasieelever. ESS-gymnasiet erhåller elevpeng för gymnasieelever i ESS-gymnasiets olika alternativ och för elever i folkhögskola. ESS-gymnasiet bekostar elevplatsen i folkhögskolan för underåriga elever tills de slutfört sin gymnasieutbildning.

Utbildningsförvaltningens elevpeng är år 2005,

- 96 274 kr/elev/år för elever i mellanvård
- 95 756 kr/elev/år för flickor som går i Xist
- 96 675 kr/elev/år för elever på Kronobergshäktet

Interkommunal ersättning för de externa gymnasieeleverna i ESS-gymnasiet är ca 145 000 kr/elev/år. Skillnaden beror på att lokalkostnader ersätts centralt av utbildningsförvaltningen. De ingår inte i elevpengen.

Särskild "behovspåse". De 7 miljonerna fördelas av ESS-gymnasiet mellan Stockholmsungdomar på behandlingshem i andra kommuner, särskolelever enligt gjorda utredningar men där föräldrar inte väljer särskoleplacering, extra platskostnad för synskadade elever i folkhögskola, teckentolkar för hörselskadade elever mm. Ansvar för fördelning av anslaget övergick till ESS-gymnasiet fr.o.m. 2002. Mellan 40 och 60 elever per år har fått del av anslaget.

För gymnasieelever med neuropsykiatriska sjukdomar som ADHD och Aspergers syndrom finns en särskild elevpeng (Asperger 180 298 kr/elev/år och ADHD 142 396 kr/elev/år, år 2005). Skolgången för dessa elever bekostas således inte via denna särskilda behovspåse.

ESS-gymnasiet hade år 2004 en budget i balans. Intäkterna täcker såväl kostnader för lärare, övrigt skolmaterial, placeringskostnader som central stödpersonal; resurslärare och studie- och yrkeslärare samt administrativ personal. Lokalkostnader ersätts av utbildningsförvaltningen centralt.

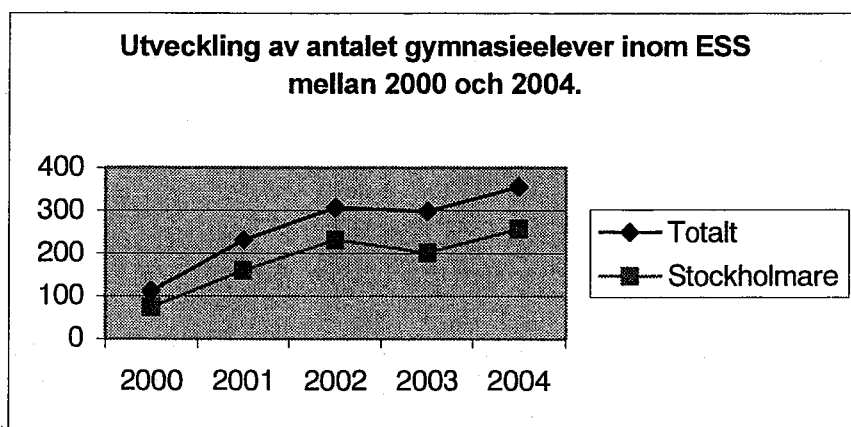
Elevantalsutveckling

Under de fem år som ESS-gymnasiet varit ett rektorsområde har antalet inskrivna elever ökat till mer än det dubbla – från 228 elever år 2000 till 477 elever läsåret 04/05.

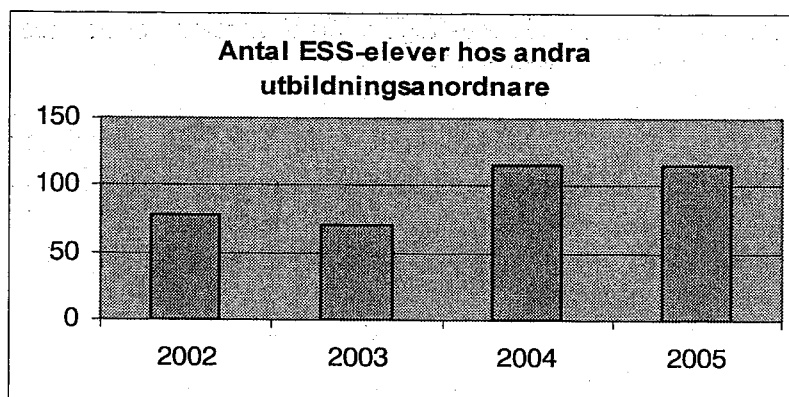
Grundskola. Antalet grundskolelever har konstant varit runt 65 från starten fram till år 2004. I år (2005), har dock antalet grundskolelever minskat då två institutioner för grundskolelever överförts till S:t Örjan (som tidigare nämnts). Därutöver har cirka 40 elever i grundskolan per år varit aktuella för sjukhusundervisning inom ESS, varav ungefär 15 från Stockholm. Antalet grundskolelever kommer att minska ytterligare om beslut tas att sjukhusundervisningen ska övergå till landstinget.

Under de år ESS-gymnasiet funnits har oförändrat cirka hälften av grundskoleleverna varit stockholmare.

Elever i gymnasieåldrarna. Av nedanstående tabell framkommer att antalet gymnasieelever i ESS-gymnasiet har tredubblas mellan år 2000 till 2004. Under samtliga fem år har runt 30 % av ESS-gymnasiets gymnasieelever kommit från andra kommuner (mellan 28 och 33 procent).

Elever i folkhögskola. Eleverna vid folkhögskola bidrar med mer än hälften av elevökningen inom ESS-gymnasiet från år 2002 och framåt. Det var det år ansvaret för utredning och intagning av ungdomar som vill fullgöra sin gymnasieutbildning vid folkhögskolor övergick till ESS-gymnasiet. Antalet elever i folkhögskola åskådliggörs i tabellen på nästa sida.

I sammanställningen ingår även då särredovisning saknas några elever i gymnasieåldrarna som är institutionsplacerade utanför Stockholms stad.

Problemområden

ESS-gymnasiet är delvis en ny verksamhet även om flera av ansvarsområdena tidigare fanns inom S:t Örjans skolor. Under de fem år ESS-gymnasiet funnits har uppdraget förändrats flera gånger. Initiativet till förändringar respektive nya uppdrag har kommit från utbildningsavdelningen, från ESS-gymnasiet själva samt från landstinget. De brister och problemområden som framhålls nedan beror troligtvis delvis på denna turbulens.

I utredningen har följande problemområden och utvecklingsområden framkommit:

- ESS-gymnasiet har bristande rutiner för uppföljning av skolgången när det gäller:
 - a. *Elever inom ESS-gymnasiets egna verksamheter.*
 - b. *Elever i folkhögskola*
 - c. *Elever i behandlingshem utanför Stockholm.*
- Grundskolelever (och gymnasieelever) i behandlingshem har ofta få undervisningstimmar.
- Uppföljningsansvar saknas för gymnasieelever placerade i de 17 enskilda verksamheterna/institutionerna inom staden som inte samverkar med ESS-gymnasiet.
- Samråd inom stadsdelarna och med ESS-gymnasiet om kvaliteten i institutionernas skolgång saknas oftast när stadsdelens socialtjänst placerar barn och unga på institution.
- Dispens saknas för drift av skola på entreprenad för några enheter.

Bristande rutiner för uppföljning av skolgången samt redovisning av elevernas resultat.

Intrycket under arbetet med översynen är att ESS-gymnasiet inte riktigt hunnit med och inte heller prioriterat att utveckla sitt uppföljningsansvar. Det gäller såväl måluppfyllelsen i de egna enheterna/behandlingshemmen som uppföljningen av gymnasieelevernas resultat i folkhögskolor och i de behandlingshem i Sverige utanför Stockholm där ESS-gymnasiet har betalningsansvaret.

Elever inom ESS-gymnasiets egna verksamheter. Gymnasieinspektörerna pekar i sin rapport på brister i ESS-gymnasiets redovisning av hur många elever som uppnår behörighet för gymnasium och hur stor andel av eleverna de utgör.

Elever i folkhögskola. Uppföljning av de elever som ESS-gymnasiet på olika sätt hjälpt till skolgång i folkhögskola är bristande. ESS-gymnasiet begär in närvarorapporter från de olika folkhögskolorna men inte intyg efter slutförd utbildning. ESS-gymnasiet saknar således kunskap om hur många elever som blir godkända för högre studier. ESS-gymnasiet avser att förbättra sina uppföljningsrutiner när det gäller folkhögskoleelever fr.o.m. läsåret 05/06.

Elever i behandlingshem utanför Stockholm. När det gäller ungdomar i gymnasieåldrar som är institutionsplacerade utanför Stockholm har ESS-gymnasiet bristande rutiner för uppföljningen av skolgången. Däremot är det tydligt att ansvaret ligger på ESS-gymnasiet då det med betalningsansvar också följer uppföljningsansvar. ESS-gymnasiet har under vt 2005 utökat sin personal för att förbättra denna uppföljning.

Ett stort problem är att inte heller någon annan följt upp skolgången. Socialsekreterarna följer inte, i samband med sin uppföljning av placeringen upp ungdomens skolgång i pedagogiska termer. Det är viktigt att stadsdelarnas socialtjänst och ESS-gymnasiet utvecklar ett samarbete för att förbättra uppföljningen av skolgången av placerade ungdomar.

Skolpliktiga grundskolelever i behandlingshem har ofta få undervisningstimmar. Av ESS-gymnasiets verksamheter är det eleverna vid institutionerna som får minst undervisning, enligt ESS-gymnasiets ledning. Antalet undervisningstimmar varierar mycket mellan de olika institutionerna. Ibland kan skolgången få stå tillbaka till förmån för behandling trots att skolplikt råder. Behandlingspersonalen bedömer att eleverna är i så dålig kondition att de avstyrker att eleven ska få sin undervisning. Detta beslut tas av behandlande personal betydligt oftare på en del institutioner än på andra trots att eleverna har lika tung problematik.

Den relativt låga ersättningsnivån för skolgången för grundskoleleverna inom ESS-gymnasiet cirka 100 000 kr/elev, i jämförelse med en S:t Örjanplacering cirka 400 000 kr/elev, innebär att en skolpliktig grundskolelev placerad på behandlingshem för ungdomar mellan 13 år, 14 år – 20 år får en relativt begränsad undervisningstid och få ämnen. Det samband som råder är låg kostnad = mindre skolgång. Det är viktigt att dessa mycket unga med problem får en fullgod chans att fullgöra sin skolplikt med tillgång till undervisning i så många ämnen som möjligt. Forskningsgenomgången i inledningen av rapporten visar på samband mellan bra skolgång och goda behandlingsresultat.

ESS-gymnasiet borde ta större ansvar för att driva att främst de skolpliktiga eleverna men även övriga ungdomar får mer undervisning i behandlingshemmen även om det skulle medföra en högre kostnad.

Uppföljningsansvar saknas. Beslut saknas om vem som har uppföljningsansvaret för skolgången när det gäller de ungdomar i gymnasieåldrar som placerats i de enskilda behandlingshem inom Stockholm stad som inte har samarbete med ESS-gymnasiet.

I Stockholms stad finns i dagsläget sammanlagt 30 enskilt drivna institutioner med tillstånd från länsstyrelsen. ESS-gymnasiet bedriver enbart undervisning på knappt hälften av dem (13 av 30). Av de övriga har några startat fristående skolor och ytterligare andra köper undervisning via Sofia Distans. Det går även att hitta kostnadsfria grundskolekurser på

internet och sedan köpa särskild prövning. Att ta beslut om vem som ska följa upp elevernas skolgång i dessa 17 institutioner är en mycket viktig fråga.

Samråd inom stadsdelarna och med ESS-gymnasiet om kvaliteten i institutionernas skolgång saknas oftast när IoF ska placera barn och unga. När IoF placerar skolpliktiga barn på institution måste skolgången ordnas. Samma självklara samband mellan behandling och skola finns inte då det gäller de unga som inte längre är skolpliktiga. En stor andel av ungdomarna som placeras av socialtjänsten har kommit upp i gymnasieåldern men har inte fullgjort sin grundskola. Det är viktigt för ungdomarnas normalisering att stor vikt läggs vid möjlighet till bra skolgång även vid placering av dessa ej skolpliktiga ungdomar. Rapportens inledande forskningsgenomgång visade bl.a. på att många ungdomar vill ha hjälp med att reparera brister i skolgången.

Av de fyra tillfrågade representanterna för stadsdelarna är det bara en som sade att socialtjänsten alltid tillfrågar henne om vad hon vet om institutionens kvalitet på skolutbildning innan de placerar grundskolelever på behandlingshem. En säger att socialsekreterarna oftast gör det. De andra två blir aldrig tillfrågade innan socialtjänsten gör en placering.

Enligt rektor för ESS-gymnasiet förekommer det att socialsekreterare ringer dem och frågar var de ska placera en elev i gymnasieålder. Utifrån socialsekreterarens beskrivning av ungdomens problem rekommenderar ESS-gymnasiet lämplig placering.

I den katalog över behandlingshem som socialtjänsten ger ut som stöd till socialsekreterare inför placering av barn och unga i institution för vård och behandling så beskrivs elevernas skolgång på följande sätt i inledningen: *"Skolpliktiga barn ska erhålla fullvärdig undervisning anpassad till den enskilde elevens behov och förmåga. Undervisningen ska bedrivas enligt läroplanen för grundskolan. En del vårdgivare samarbetar med ESS-gymnasiet som drivs av Stockholms stad. Andra ger undervisning i samarbete med elevens ordinarie hemskola eller driver egen fristående skola"* (Katalog över Stockholms stads samlade utbud av dygnet runt-, mellan- och öppenvård för barn, ungdomar och familjer 2005).

I den löpande texten där respektive institution beskrivs närmare, nämns mycket lite om hur skolgången ordnas på alla behandlingshemmen. Detta visar att socialsekreterarna har bristande instrument för att kunna undersöka hur skolgången fungerar inför en placering.

Rektor på entreprenad. Det är inte tillåtet att med entreprenadverksamhet som omfattar undervisning på grundskolenivå eller kärnämnesundervisning på gymnasienivå. Vårterminen 2005 är fem enheter berörda, av vilka fyra är institutioner och ett är ett utbildningsalternativ. Gymnasieinspektörerna föreslår i sin rapport att utbildningsförvaltningen ska ansöka hos regeringen om dispens för att bedriva kärnämnesundervisning inom individuella programmet på entreprenad på motsvarande sätt som man tidigare beviljats för fem andra fristående aktörer. Två av de berörda institutionerna har lagt in en ansökan hos Skolverket att få bedriva grundskola respektive gymnasieskola. Samtliga friskoleansökningar behandlades och godkändes av Utbildningsnämnden 050825.

Del 3 Diskussion och förslag på åtgärder

Huvudfrågan i SPO-utredningens slutrapport när det gällde S:t Örjans skolor berörde ansvarsfördelningen mellan S:t Örjans rektor och lokal grundskolerektor d.v.s. den skola som köper tjänster av S:t Örjan. Vem är det som bär ansvaret för den enskilde eleven och dess skolgång?

När det gällde ESS-gymnasiet var huvudfrågan att uppföljning och utvärderingsansvaret för elever i HVB-hem och mellanvård var otydligt. SPO-utredningen konstaterade vidare att det inte finns någon samlad bild av den verksamhet som staden bedriver för dessa elever/ungdomar och hur den samlade måluppfyllelsen är.

Syftet med denna översyn var att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller elevernas skolgång inom S:t Örjan samt mellan utbildningsnämnden, socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna vad gäller skolgången för elever inom ESS-gymnasiet.

S:t Örjans skolor. Översynen visar på en del otydligheter i ansvarsfördelningen mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden när det gäller S:t Örjans skolor. Själva beslutet att S:t Örjans specialenhet blev ett rektorsområde i samband med avskiljandet av ESS-gymnasiet år 2000 är ett starkt bidragande skäl till otydligheterna i ansvarsfördelningen. Beslutet har fått till följd att när en elev placeras inom S:t Örjan tillhör hon/han två rektorsområden, vilket bland annat innebär att det är två rektorer som har ansvaret för att följa upp elevens utveckling i skolarbetet. I övrigt fann översynen inga otydligheter i ansvarsfördelningen mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden.

Det finns även fördelar med att S:t Örjan är ett eget rektorsområde, t.ex. behöver S:t Örjan inte ta kontakt med respektive hemskola inför varje elevvårdskonferens, beviljande av elevs kortare ledighet mm. Men för att driva skolutveckling, d.v.s. arbeta för att behålla och ytterligare utveckla kvaliteten i undervisningen behövs inte en rektor. Det kan lika gärna en chef med pedagogiskt utvecklingsansvar göra.

Stadsdelarna önskar sedan många år tillbaka att S:t Örjan ska erbjuda omsorg för barn i skolår 1-3 samt skolår 4-6 respektive KTT för elever i aspergerklass. Omsorgen skulle omfatta från kl. 7.30 till 16.30, sport- och påsklov samt någon vecka in på sommarlovet och någon vecka före skolstart.

S:t Örjan har en flexibel organisation som hela tiden förändrar sitt utbud av undervisningsgrupper efter efterfrågan. En ytterligare sätt att förändra utbudet skulle kunna vara att tillsammans med stadsdelarna undersöka Stockholms framtida behov av särskilda undervisningsgrupper för elever i behov av särskilt stöd i skolår 1-9 som inte en enskild eller två-tre stadsdelar kan anordna tillsammans.

En annan väg till förändring skulle kunna vara att S:t Örjan regelbundet följer upp sina elevers fortsatta utbildning och eventuella institutionsplacering en tid efter avslutad placering. Frågor som kan ställas till de före detta eleverna är, vad var dåligt, vad var bra, vad vill eleverna ha mer av, mindre av etc. Dessutom kan uppföljningarna visa om det finns samband mellan olika typer av S:t Örjans grupper och hur det senare går för eleverna? Finns samband mellan längre vistelse i olika S:t Örjangrupper och hur det går sedan i skolan och liknade frågeställningar.

Flera samverkande orsaker har fått till följd att S:t Örjan numera har elever med större problem. Psykiatrin har minskat organisatoriskt, dvs ungdomspsykiatrin ger inte individuellt stöd i samma utsträckning som tidigare. Stadsdelarna driver själva fler och fler särskilda undervisningsgrupper för sina elever och det är bara de allra svåraste som placeras utanför stadsdelen. Dessutom placerar socialtjänsten i mindre utsträckning i HVB-hem och mellanvård utan eleven placeras istället av skolan inom S:t Örjan (eller i andra fristående skolor med specialverksamheter).

Stadsdelarna har som mål att så många grundskoleelever som möjligt ska kunna genomföra sin skolgång i sin hemskola. Ett sätt har varit att inrätta särskilda undervisningsgrupper. Ett annat är Manchestermodellen som är ett sätt att helt undvika särplaceringar. Modellen vänder sig till elever med problem i både skola och hem. I Manchestermodellen arbetar socialtjänst och skola tillsammans med utgångspunkten att eleven ska vara kvar i sin klass, d.v.s. vara som alla andra ungdomar. Stöd ges till läraren/lärarna samtidigt som ett helt nätverk av insatser byggs upp kring eleven och hans/hennes familj. Modellen fungerar även för elever med stora problem. Försök med Manchestermodellen görs i flera stadsdelar.

Översynen visar att de intervjuade stadsdelsrepresentanterna i stort är nöjda med S:t Örjans verksamhet. De fyra stadsdelarna placerar kontinuerligt nya elever. De menar dock att det är svårt att veta om det är en nitlott eller en vinstlott att ryckas upp ur sin invanda skolmiljö och särplaceras. Det är svårt för S:t Örjans skolor att undervisa elever med mycket stora svårigheter i grupp och S:t Örjan bedriver även en-till-en undervisning. För att stödja elever med stora svårigheter kan säkert detta behövas under en avgränsad tid men även barn och ungdomar med Aspergers syndrom behöver kamrater.

En plats för en elev inom S:t Örjans skolor medför mycket höga kostnader för placerande skola. S:t Örjan bör betydligt noggrannare precisera vilka tjänster som ingår i respektive platskostnad. Detta ökar insynen för placerande skola/hemstadsdel och ger därmed större möjlighet att förstå vad de är som ingår i de olika skolalternativen. På samma gång undanröjs farhågorna att utgifter för de specialpedagogiska tjänsterna som inte används täcks av de höga platskostnaderna.

Att en intäktsfinansierad verksamhet inte själv har ansvar för att fylla sina grupper som fallet är när det gäller samverkansklasserna är olämpligt. Eftersom S:t Örjan måste täcka sina utgifter är det stadsdelarna som får stå för kostnaderna genom onödigt höga platskostnader i samverkansklasserna. Ett ytterligare problem är att BUP ofta redan rekommenderat föräldrarna en speciell samverkansklass när kontakt tas med stadsdel/hemskola. Det gör det svårt för stadsdelarna att påverka placeringen även om det är de som finansierar platsen. Samverkansklasserna har redan diskuterats i StödAB som är en länsövergripande samverkansgrupp runt elever i behov av särskilt stöd. Där beslutades att frågan skulle tas upp i BUS-SAM¹⁴ för diskussioner med landstinget.

S:t Örjans skolor är den enda verksamheten inom utbildningsnämnden som bedriver grundskola. I placeringen på utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning tillsammans med stadens samlade elevhälsostöd finns inte tillräcklig möjlighet att diskutera och driva rena utbildningsfrågor. Därför vore det naturligare om verksamheten låg närmare grundskolan och tillhörde en stadsdelsnämnd. S:t Örjans ledning ställer sig bakom en överföring till stadsdelsnämnd. Ett stöd för en sådan överflyttning är att ESS-gymnasiets rektor betonar den utveckling som skett

¹⁴ Ett samverkansorgan för barn och ungdomar som behöver särskilt stöd av såväl kommunen som landstinget.

inom såväl ledning som lärarkår efter det att ESS-skolan flyttade från uppdragsavdelningen till utbildningsavdelningen och därmed blev en av stadens gymnasieskolor. ESS-skolorna har till följd av detta under ht-05 bytt namn till ESS-gymnasiet.

ESS-gymnasiet. Översynen visar på stora brister i ESS-gymnasiets uppföljningsarbete. ESS-gymnasiet redovisar inte hur många elever som uppnår behörighet till gymnasium och hur stor andel av eleverna de utgör. Denna brist gäller såväl elever i de egna verksamheterna, elever i behandlingshem runt om i Sverige som elever i folkhögskola. Däremot är inte ansvarsfrågan otydlig. Det är ESS-gymnasiet som har uppföljningsansvaret för skolgången.

I nuläget är det ingen från utbildningsförvaltningen som följer upp gymnasieelevernas skolgång i de 17 institutioner i Stockholm stad där samarbete med ESS-gymnasiet saknas. Själva behandlingen följs upp av placerande stadsdel.

Denna översyn kan således precis som SPO-utredningen konstatera att staden saknar en samlad bild av den verksamhet som staden bedriver för dessa gymnasieungdomar och hur den samlade måluppfyllelsen är.

När det gäller grundskolelever (13 –16 åringarna) inom ESS-gymnasiet är det elevernas hemskolor som har ansvar för uppföljning av eleverna skolgång eftersom eleverna fortfarande är skrivna i sin hemskola. I vilken utsträckning hemskolorna följer upp sina elevers skolgång skiljer mycket mellan skolor och stadsdelar. Har stadsdelen en samordnare för barn och elever i behov av särskilt stöd är det vanligare att ett samarbete inom stadsdelen etablerats och att elevens skolgång följs upp. Socialsekreterarna och samordnarna gör tillsammans uppföljningsbesök på respektive behandlingshem vare sig de samarbetar med ESS-gymnasiet eller ej.

ESS-gymnasiet måste ta ansvar för att kvaliteten i skolgången i behandlingshemmen höjs. Det finns en intressekonflikt för betalande hemskola när deras grundskolelever blir placerade av stadsdelens IoF i ett behandlingshem som samarbetar med ESS-gymnasiet. Eleverna har få undervisningstimmar och ämnen och därmed en lägre kostnad för undervisning än om skolan själv placerat inom S:t Örjan. Det är också svårt för en enskild hemskola, även om den skulle vara beredd att betala mer, att driva att deras elev ska ha mer undervisning än övriga elever i ett behandlingshem. ESS-gymnasiet/utbildningsförvaltningen måste även ta ansvar att följa upp att alla behandlingshem där Stockholms stad har gymnasieelever placerade ger minst en fastställd mängd undervisningstimmar/dag i de teoretiska ämnena av behöriga lärare. Om undervisning ges i närliggande skola, om behandlingshemmet har lärare genom ESS-gymnasiet eller någon annan variant är av underordnad betydelse. I nästa upphandling av behandlingshem bör socialtjänstförvaltningen och utbildningsförvaltningen genomföra tillsammans. Detta för att sätta ytterligare fokus på utbildningsfrågor i kravspecifikationen.

Det finns även brister i samarbetet inom stadsdelarna vad gäller skolgången inför placering i institutioner och i uppföljning av skolgången. I samtalen med de fyra samordnarna i stadsdelarna framkom att två av dem aldrig blev tillfrågade om hur skolan sköttes i de olika institutionerna.

Översynen visar även att i det material som socialsekreterarna har att tillgå när de ska välja lämpligt behandlingshem för en ungdom inte framgår i vilken utsträckning skolgången ordnas. Det är således troligt att många socialsekreterare väljer behandlingshem utan att lägga större vikt vid kvaliteten i skolgången. För att undvika detta bör samarbete och informationsutbyte mellan ESS-gymnasiet och socialtjänstförvaltningen samt mellan ESS-gymnasiet och

stadsdelarnas socialsekreterare utvecklas. Dessutom bör i katalogerna över upphandlade behandlingshem göras fylligare beskrivning av hur skolgången ordnas.

Förslag rörande S:t Örjans skolor

- S:t Örjans skolor uppdras att erbjuda omsorg på fritiden för barn i F-3 samt skolår 4-6 respektive KTT (korttidstillsyn för barn och unga över 12 år) för elever i aspergerklass under sport- och påsklov samt under vis del av sommarlovet.
- S:t Örjan upphör att vara ett rektorsområde och blir en specialenhet med chef.
- För att ytterligare utveckla och förbättra sin verksamhet uppdras S:t Örjan att följa upp sina elever en tid efter avslutad placering.
- Utbildningsförvaltningen uppdras att fortsätta dialogen med övriga berörda kommuner i Stockholms län rörande samverkansklasserna.
- S:t Örjan får pedagogisk tillhörighet till den stadsdelsnämnd där S:t Örjans ledning är lokaliserad.

Förslag rörande ESS-gymnasiet

- ESS-gymnasiet uppdras att prioritera och förbättra uppföljningen av skolgången för samtliga elever som de har uppföljningsansvar för.
- Utbildningsförvaltningen uppdras att ta ansvar för uppföljningen av skolgången i de 17 behandlingshem i Stockholms kommun som inte samverkar med ESS-gymnasiet.
- ESS-gymnasiet/utbildningsförvaltningen och socialtjänstförvaltningen uppdras att öka informationsutbytet när det gäller kvaliteten i behandlingshemmens skola.
- Uppdra åt socialtjänstförvaltningen och utbildningsförvaltningen att tillsammans genomföra nästa upphandling av behandlingshem. Detta för att sätta mer fokus på utbildningsfrågor i kravspecifikationen.
- Uppdra åt stadsdelarnas IoF och skola/utbildning att samverka inför placering och i uppföljningsarbetet av en grundskolelev i behandlingshem.
- Socialsekreterarna bör fortbildas i sambandet mellan bra skolgång och goda behandlingsresultat.

Referenslista

Länsstyrelsen i Stockholms län. Enskilda verksamheter; Hem för vård och boende (HVB) för barn och ungdom.

Socialtjänstförvaltningen. Katalog över Stockholms stads samlade utbud av dygnetrunt-, mellan- och öppenvård för barn, ungdomar och familjer 2005

Sonde, Mónica. Hur fungerar skolan för barn placerade på institution? FoU-rapport 2004:2